

RLB405 Náboženství a násilí

Násilí v římském náboženství: Gladiátoři, vestálské panny a pronásledování křesťanů

Mgr. Aleš Chalupa, Ph.D.
chalupa@phil.muni.cz

Náboženství a násilí

- **Kontroverzní téma**

- Náboženství jako původe všech válek vs. zneužití náboženství k mocenským cílům

- **Důležité téma pro pochopení dějin Evropy**

- Proces christianizace
- Mýtus o tolerantním pohanství (*polyteismus*) a nesnášenlivém křesťanství (*monoteismus*)

Římské náboženství

- Náboženství starověkého Říma a později Římské říše
 - **Polyteistické náboženství** (uznává a uctívá více božstev, která jsou pokládána za součást komunity Římanů)
 - Cílem náboženské aktivity Římanů je zajištění **ochrany a prosperity** Říma a jeho spojenců
 - Římské náboženství je **ritualistické**: výměna rituálů a darů za zajištění konkrétních cílů (vojenské vítězství, vnitřní politická jednota, dobrá úroda, dobrý zdravotní stav populace atd.)

Římské náboženství

- **Ortopraktické náboženství** (důležité je, aby se konalo to, co se má konat, ne to, co si o tom jednotliví účastníci myslí)
 - *Mos maiorum* – „zvyk předků“
- Konečný cíl římského náboženství (jeho základní axiom)
 - Koncept *pax deorum* – „smír s bohy“ (udržování harmonických vztahů Římanů s římskými bohy)
 - Pokud je *pax deorum* narušeno (lidskou nedbalostí nebo úmyslem), Řím se ocitá v nebezpečí

Vestálské panny

- Kult bohyně Vesty
- *Regia* na *forum Romanum*
- Každodenní kultická aktivita
- Jejich činnost byla důležitá pro další kultickou aktivitu (*mola salsa*, *suffimen*)
- Vybírány ve věku 6-10 let
- Sloužily po dobu 30 let
 - poté mohly odejít
- Zvláštní právní status
- Po dobu své služby musely uchovávat své panenství

Vestálské panny

- V případě ztráty panenství byla vestálka zaživa pohřbena (na místě zvaném *Campus sceleratus*) a její svůdce ubit holí po vojenském způsobu.
- Doloženo několikrát v historických pramenech.
- Extrémně neblahé *prodigium* svědčící o porušení *pax deorum*.

Jacques Gamelin (1738-1803)

Pohřbení Řeka a Galla v době vojenského ohrožení Říma

- Pohřbení zaživa Řeka a Gala na *Forum boarium* v období vojenského ohrožení a/nebo pocitovaného porušení *pax deorum*.
- Historicky doloženo v letech 228, **216** a **114/113** př.n.l.
- Po porážce římské armády v bitvě Kann (jedna z nejhorších římských vojenských porážek) a před invazí Kimbrů a Teutonů.
- Porážky chápány jako *prodigia* (neblahá věštná znamení oznamující porušení *pax deorum*)

Devotio a triumf

- Nábožensky motivované násilí se objevovalo i v prostředí římské armády.
- *Devotio* – slib podsvětním bohům učinění v okamžiku vojenské tísně (zabití všech nepřátel, hospodářských zvířat a kořisti)
- Triumf – oslava římského vojenského vítězství
 - Součástí triumfu mohla být i poprava zajatého vojevůdce poraženého národa (Jugurtha, Vercingetorix atd.)

Pronásledování křesťanů

- Období christianizace Římské říše
- Křesťané byli až do roku 313 n.l. v Římské říši vesměs sporadicky pronásledováni.
 - Neronovo pronásledování křesťanů (64-68 n.l.)
 - Pronásledování ve 2. století n.l. (za císařů Traiana, Septimia Severa, Valeriana atd.) – sporadický charakter; zásahy střídané obdobími klidu
 - Diokleciánovo pronásledování křesťanů (303-313 n.l.) – první údajně systematické pronásledování, cca 20 000 obětí

Důvody pronásledování křesťanů

- Odmítání křesťanů účastnit se obětí konaných v oblasti státního kultu (svátky římského kalendáře a oběti na počest římských císařů)
 - Odepření loajality vůči státu
 - *Odium generis humani* („nenávisť k lidskému rodu“)
- Kulturní nedorozumění vedoucí k dezinterpretaci křesťanských praktik
 - Eucharistie jako kanibalismus
 - Incest (křesťané se oslovovali jako bratři a sestry, včetně manželů)
 - Křesťanství reprezentuje jiný typ religiozity, která klade důraz na niternou opravdovost prováděných činů a etický rozměr praktického konání

Důvody pronásledování křesťanů

- Střet odlišných náboženských perspektiv.
- Plinius Mladší a jeho zpráva o vyšetřování křesťanů (*Dopisy X.96*).
 - Cca 112 n.l., Bithýnie v Malé Asii (dnešní Turecko)
- Rozpor mezi ortopraktickým a ortodoxním pojetím náboženství.

Senátní potlačení Bacchanálií (186 př.n.l.)

- **Bacchus** (římské jméno řeckého boha Dionýsa)
- **Bacchanálie** – noční slavnosti na počest boha Baccha
- **Extatický charakter** (konzumace vína, tanec a hudba)
- Původně čistě mužské nebo ženské spolky
- V Římě však došlo ke změně praxe: **muži a ženy** začaly slavit tento svátek **společně**.

Henryk Siemiradzki (1843- 1902)

Senátní potlačení Bacchanálií (186 př.n.l.)

- V roce 186 př.n.l. se římský senát rozhodl proti tomuto kultu zakročit.
- Šlo o první historicky doložený zásah proti určité náboženské komunitě v Evropě.
- Motivy zůstávají nejasné.
- Titus Livius (*Dějiny* 39.8-39.18) akcentuje zlořády sexuální (smilstvo, cizoložství, znásilnění), majetkové (padělání smluv a závětí) a násilné povahy (vraždy).

Senátní potlačení Bacchanálií (186 př.n.l.)

- *Senatus consultum de bacchanalibus* nicméně násilné nebo sexuální delikty nezmiňuje.
- Kult boha Baccha není zakázán, ale **jeho fungování je vystaveno restrikcím** (omezení počtu účastníků, zákaz vytváření nezávislých organizačních struktur, předchozí povolení senátu atd.)
- Pocit **ohrožení z existence struktur**, které nepodléhají kontrole římského senátu.

Gladiátorské zápasy

- Sport, nebo náboženství?
- Anachronická otázka, oba aspekty se zde spojují dohromady
 - Římské hry (*ludi*) mají významný náboženský aspekt
- Antropomorfní pojetí božstev
 - Římští bohové jsou součástí komunity Římanů, rádi se baví
 - Symbolická přítomnost božstev (v podobě soch) během her (*pompa* na počátku her)

Gladiátorské zápasy

- Nejasné počátky
 - etruský, nebo řecký původ (v oblasti Kampánie)?
- První doložené gladiátorské zápasy v Římě
 - **264 př.n.l.** – Tři gladiátorské dvojice; součást pohřebních her
 - **183 př.n.l.** - Znovu součást pohřebních her, ale nyní již 120 gladiátorů
- Vrchol nastává za pozdní republiky a císařství
 - *Munus* (povinnost uložena úředníku), *editor* (pořadatel her)
 - Vyhledávaný prostředek ke zvyšování osobní prestiže

Gladiátorské zápasy

- Úspěšný vývoz této tradice do provincií
 - Jeden z významných prvků **romanizace**
- Stavba amfiteátrů

Římský amfiteátr, Carnuntum (Rakousko)

Římský amfiteátr v Leptis Magna, Libye

Gladiátorské zápasy

- Standardizace průběhu za raného principátu
- *Pompa*
 - Příchod císaře, úředníků, kněží, soch božstev a ostatních aktérů
- *Venationes*
 - Souboje s divokými zvířaty (*bestiarii*)
 - Poprava zločinců (*damnatio ad bestias*), někdy stylizovaná dle mytologických předloh
 - Křesťané byli k tomuto trestu odsouzeni poměrně často (*odium generis humani*)

Mozaika z vily v Dar Buc Ammera, Zliten v Libyi

Jean Léon Gérôme (1824-1904)

Gladiátorské zápasy

- Vlastní gladiátorské zápasy
 - Rozdílné typy gladiátorů (*equex, murmillo, thraex, hoplomachus* atd.)

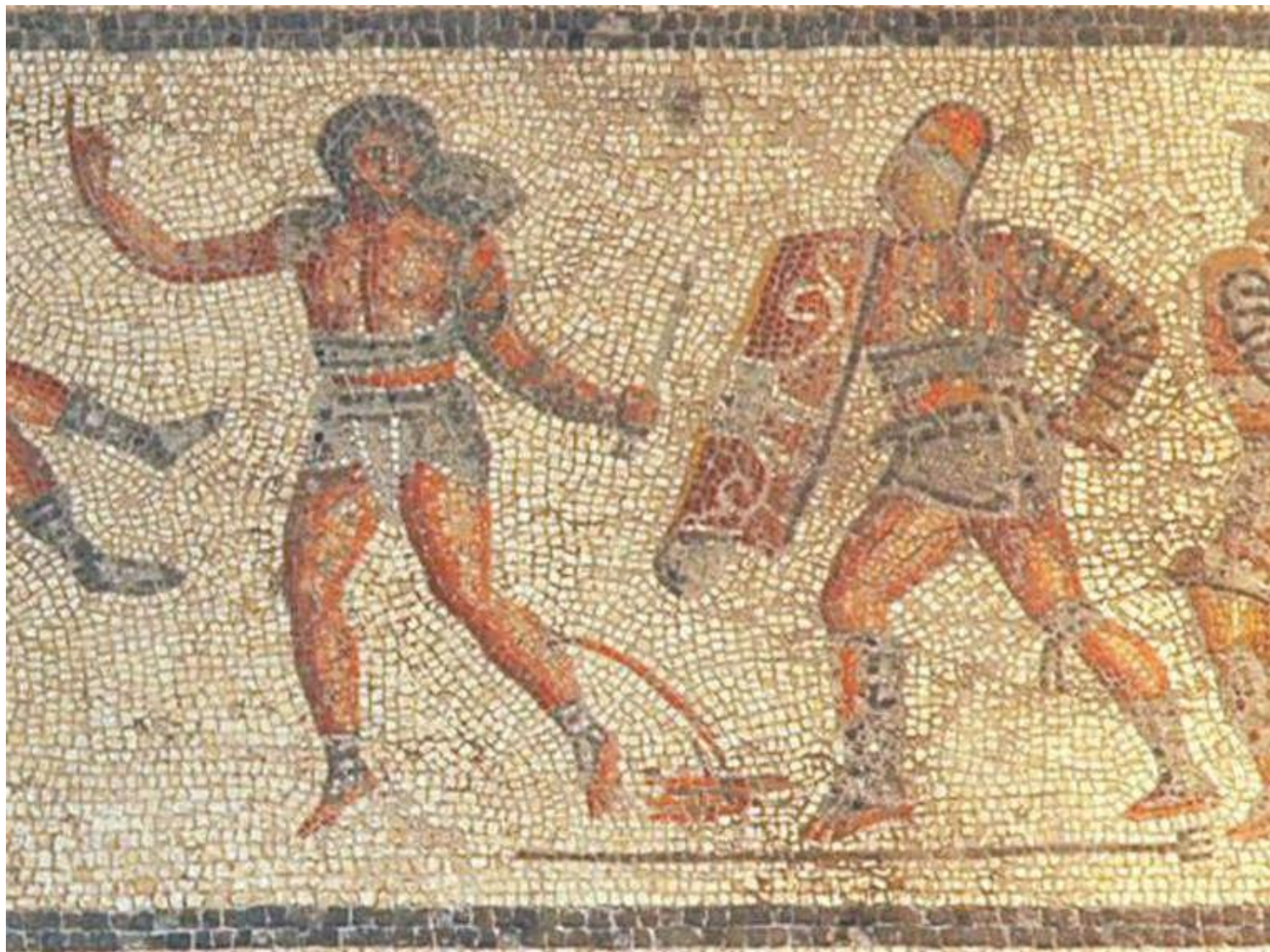
Thracian

Samnite

Retiarius

Gladiátorské zápasy

- Vlastní gladiátorské zápasy
 - Rozdílné typy gladiátorů (*equex, murmillo, thraex, hoplomachus* atd.)
- Diskuze o povaze her
 - Boj na život a na smrt?
 - *Missio (sine missio)*

Jean Léon Gérôme (1824-1904)

Gladiátorské zápasy

- Rozpor mezi literárními prameny a dalšími zdroji
- Nálezy ze hřbitova gladiátorů dokládají léčení opakovaných zranění...
- ...ale i rány, které byly svou povahou „ranami z milosti“

Gladiátorské zápasy a křesťané

- Gladiátorské zápasy pokračují i za křesťanských císařů
- Kritika křesťanských intelektuálů
 - Účastnit se gladiátorských zápasů (a her obecně) znamená účastnit se pohanských rituálů